

Ольга Воробйова

доктор філологічних наук, професор
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Київ, Україна
ORCID ID 0000-0001-9039-9737
o.p.vorobyova@gmail.com

Оксана Дейнеко

магістрантка
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Київ, Україна
oziks2017@gmail.com

ОБРАЗ МУЗИКАНТА В ОПОВІДАННЯХ КАДЗУО ІШІГУРО ТА ЇХ УКРАЇНСЬКОМОВНИХ ПЕРЕКЛАДАХ

У статті розглянуто проблематику образу музиканта в оповіданнях відомого британського письменника Кадзуо Ішігуро та їх перекладах українською мовою. У статті ставиться за мету визначити лінгвокогнітивні та лінгвостилістичні особливості побудови автором образу музиканта шляхом створення його словесного портрету, інтерпретації його поведінки, емоцій, вчинків крізь призму виявів людської особистості та їх відтворення у перекладі. У результаті аналізу оригінальних творів було виокремлено й систематизовано набір ключових концептів та концептуальних метафор, характерних для персонажів-музикантів у п'яти оповіданнях Ішігуро, що увійшли до збірки “Nocturnes: Five Stories of Music and Nightfall”, серед яких: LIFE, LOVE, FRIENDSHIP, MARRIAGE, MUSIC, SUCCESS, CAREER та інші. З-поміж концептуальних метафор, які актуалізуються в розглянутих текстах, домінують ті, що пов'язані з різними аспектами відображення життя, кохання та музики. Виокремлено глобальні концептуальні метафори, напр., LIFE IS MUSIC, звичні (локальні) концептуальні метафори, напр., MUSIC IS INSPIRATION, парадоксальні концептуальні метафори, напр., LOVE IS A FAREWELL, дзеркальні концептуальні метафори, напр., LIFE IS MUSIC – MUSIC IS LIFE, та індивідуально-авторські (ідіосинкратичні) концептуальні метафори, напр., MUSIC IS A NIGHTFALL. Зазначено, що відтворення образів персонажу в художніх текстах іншими мовами має охоплювати всі текстові рівні, переклад портретів персонажів-музикантів у розглянутих творах Ішігуро, переважно, торкається змін у синтаксисі. Вибір відповідних конструкцій значною мірою пов'язаний з професійною сферою персонажів як частиною відповідного культурного контексту. У перекладі зазначених оповідань з позиції відтворення образів музиканта превалюють граматичні трансформації – транспозиції (перестановка слів; перестановка словосполучень; перестановка частин складного речення) та субституції.

Ключові слова: образ персонажа музиканта; концептуальна метафора; художній переклад; словесний портрет; граматичні трансформації.

1. ВСТУП

Одна з провідних ідей сучасної лінгвістики – антропоцентризм, або людина в мові та мова в людині, яка стосується психологічного аспекту людської особистості, зокрема поведінки, емоцій та вчинків людини, розповсюджується і на сферу дослідження персонажів художніх творів. Багато вчених зосереджують увагу на механізмах побудови образу персонажа і, зокрема, вивченні портретного опису персонажів: питаннях формування та розвитку портретного опису, його мовних особливостях (Бережна, 2009; Бока, 2008; Потапова, 2011), типології портретних описів. Цікавляться проблематикою образу персонажа,

у тому числі і в його портретному аспекті, і перекладачі (Афоніна, 2020; Бережна, 2009; Бока, 2008).

Хоча на сьогодні проблема творення образу персонажа не є новою, але вона залишається актуальною як ніколи. Головне питання полягає у тому, яким способом дослідник інтерпретує поведінку, емоції та вчинки героя. Психологічний аспект людської особистості якнайповніше розкриває лінгвокогнітивний підхід до вивчення персонажа художнього твору (Vorobyova, 2021), що перебуває в центрі уваги сучасних лінгвістичних та перекладознавчих досліджень.

Актуальність цієї наукової розвідки визначається низкою чинників, а саме: посиленням дослідницького інтересу до проблематики образної портретизації художнього персонажа; підвищеною увагою до місця й функцій портрету персонажа в художньому творі; необхідністю висвітлення портретних і поведінкових характеристик різних категорій персонажів в оригінальних та перекладених творах; евристичністю дослідження образу музики та музикантів у художніх творах у ракурсі лінгвостилістики та інтермедіальних студій. Саме тому, **метою** дослідження було обрано розкриття лінгвокогнітивних особливостей побудови образу персонажа-музиканта у збірці оповідань сучасного британського письменника, Нобелівського лауреата Кадзуо Ішігуро “Nocturnes: Five Stories of Music and Nightfall” (2009) та відтворення, шляхом відповідних трансформацій, портретних і поведінкових характеристик образів музикантів в українськомовному перекладі.

2. МЕТОДИ

Зважаючи на лінгвокогнітивний фокус дослідження, а також те, що художній переклад передбачає відтворення єдності змісту й форми оригіналу засобами іншої мови, враховуючи як семантико-сміслову, так і прагматичну еквівалентність мовних одиниць та їхніх сполучень на всіх текстових рівнях, у тому числі й синтаксичному, в аналізі було застосовано низку лінгвістичних і перекладацьких методів. До них належать: методи концептуального, контекстуально-інтерпретаційного та лінгвостилістичного аналізу поряд із методом перекладацьких трансформацій. Завдяки використанню зазначених методів було виокремлено низку концептів і концептуальних метафор як інструментів побудови образів музикантів в аналізованих оповіданнях та висвітлено граматичні трансформації, використані в перекладі досліджуваних оповідань, до яких належать перестановка та синтаксична заміна (субституція).

3. РЕЗУЛЬТАТИ Й ОБГОВОРЕННЯ

Музика як лейтмотив, тематичний фокус і спосіб мелопоетизації художньої прози, що яскраво простежується в аналізованій збірці оповідань Кадзуо Ішігуро, переломлюється крізь низку персонажів, усі з яких так чи інакше пов'язані з музикою (Vorobyova, 2021, p. 304). Природно, що насичені музикою історії цієї збірки, поряд з концептом MUSIC/МУЗИКА, висвітлюють такі базові концепти, як LIFE/ЖИТТЯ, LOVE/КОХАННЯ, FRIENDSHIP/ДРУЖБА, MARRIAGE/ШЛЮБ, SUCCESS/УСПІХ, FAME/СЛАВА, JOB/РОБОТА, CAREER/КАР'ЄРА тощо. Проте кожне оповідання циклу характеризується певною тематичною домінантою, і тому ключовими в них стають ті концепти, які становлять змістовий стрижень тексту, різноманітно актуалізуючись у його тканині. Так, у різних оповіданнях на перший план послідовно виходять такі групи концептів, як LOVE/КОХАННЯ та MARRIAGE/ШЛЮБ (“Crooner”), FRIENDSHIP/ДРУЖБА та MARRIAGE/ШЛЮБ (“Come Rain or Shine”), DREAM/МРІЯ, JOB/РОБОТА та CAREER/КАР'ЄРА (“Malvern Hills”), SUCCESS/УСПІХ, FAME/СЛАВА (“Nocturnes”) та GIFT/ДАР і TALENT/ТАЛАНТ (“Cellists”).

В оповіданні “Crooner” (Співак-крунер), тобто шансонє, що відкриває збірку, поряд з ключовим концептом MUSIC/МУЗИКА сусідують концепти LOVE/КОХАННЯ та MARRIAGE/ШЛЮБ, а саме, шлюб за розрахунком, що стає шлюбом за коханням і який автор змальовує за допомогою концептуальних метафор LOVE/MARRIAGE IS A

CONSTRUCTION (BUILDING) і LOVE/MARRIAGE IS UP, адже, одружившись із зіркою естради співаком Тоні, Лінда нібито потрапляє «з нижнього поверху будинку до пентхаузу», напр., *A girl's got to be prepared to get out of the elevator at the second floor; walk around. She needs to get used to the air on that floor. Then maybe, one day, on that second floor, she'll run into someone who's come down from the penthouse for a few minutes. And this guy says to her, hey, how about coming back up with me, up to the top floor* (Ishiguro, 2009, p. 21–22).

Концептуальний простір оповідань збірки загалом і аналізованого оповідання, зокрема, формується трьома базовими концептами – LIFE, LOVE/MARRIAGE і MUSIC, при цьому останній виступає по чергово в ролі референта і в ролі корелята концептуальних метафор, висвітлюючи різноманітні образні зіставлення як своєрідні призми, крізь які читач сприймає образи персонажів-музикантів. Серед цих метафор виокремлюємо **глобальні** концептуальні метафори, напр., LIFE IS MUSIC, **звичні (локальні)** концептуальні метафори, напр., MUSIC IS INSPIRATION, **парадоксальні** концептуальні метафори, напр., LOVE IS A FAREWELL, **дзеркальні** концептуальні метафори, напр., LIFE IS MUSIC – MUSIC IS LIFE, та **індивідуально-авторські (ідіосинкратичні)** концептуальні метафори, напр., MUSIC IS A NIGHTFALL.

Іронічним і парадоксальним у зазначеному оповіданні виявилось те, що подружжя приїхало до Венеції, міста закоханих пар і романтики, де вони колись зіграли весілля, щоб розлучитися, аби співак з “доісторичної епохи” (“*some crooner from a bygone era*” (Ishiguro, 2009, p. 37)) міг повернутися в шоу-бізнес з новою, молодою дружиною чи коханкою. К. Ішігуро, таким чином, перевертає світ кохання та романтики, висвітлюючи негативні образи кохання та шлюбу в парадоксальній (LOVE/MARRIAGE IS A FAREWELL) і звичній (LOVE/MARRIAGE IS CALCULATION) концептуальних метафорах. У такий спосіб письменник не лише характеризує персонажів-музикантів, а й висміює музичний шоу-бізнес і стосунки в ньому: заради грошей, слави та популярності співаки здатні на все, навіть на розлучення, попри кохання, яке ще живе в їхніх душах. Водночас прихований смисл цього оповідання й усіх оповідань збірки розкриває глобальна розгорнута концептуальна метафора КОХАННЯ – ЦЕ НЕСКІНЧЕННА МУЗИКА НАШОГО ЖИТТЯ (LOVE IS ENDLESS/INFINITE MUSIC OF OUR LIFE). Саме такий смисл породжує фінальна репліка персонажа-оповідача (“*comeback or no comeback, he'll always be one of the greats*” (Ishiguro, 2009, p. 33)), що відбиває і світобачення самого Ішігуро, який теж певною мірою може вважатися музикантом-любителем, – справжня зірка естради залишається в серцях публіки назавжди, йому/їй не потрібні “повернення”, навіть якщо часи змінюються. Справжня любов, так само як і справжнє кохання, залишається в серцях людей назавжди. Музика, кохання, почуття любові й любові до музики – вічні категорії людського буття.

Аналіз малої прози Ішігуро та її українськомовного перекладу з акцентом на персонажні образи музикантів у їхньому формальному аспекті за методикою Потапової (2011) дозволив визначити граматичні транспозиції та субституції як домінантні типи використаних граматичних трансформацій. При цьому, серед синтаксичних трансформацій переважають: (1) перестановки слів; (2) перестановки словосполучень; (3) перестановки частин складного речення. Якщо транспозиція зумовлена нормативною перестановкою слів, наприклад, *the streets were quiet and dark as I went to meet Mr. Gardner that night* (Ishiguro, 2009, p. 12). – *Увечері, коли я вирушив на зустріч із паном Гарднером, на вулицях було вже темно і тихо* (Ішігуро, 2021, с. 16), зміни в послідовності слів у перекладі, як правило, не впливають на зміст речення. Коли ж перестановка відбувається за рахунок змін у структурі словосполучень, наприклад, *He was standing right under a lamp, wearing a crumpled dark suit, and his shirt was open down to the third or fourth button, so you could see the hairs on his chest* (Ishiguro, 2009, p. 12). – *Він стояв під самим ліхтарем, одягнений у м'ятий темний костюм, з розстебнутою до третього чи четвертого гудзика сорочкою, з-під якої кучерявилось волосся на грудях* (Ішігуро, 2021, с. 16), відповідне речення в перекладі стає синтаксично акцентованим завдяки пунктуації. Перебудова складного речення, напр., *Mr. Gardner stopped talking and I could see him wiping away tears* (Ishiguro, 2009, p. 18). – *Пан Гарднер замовк, і я*

побачив, що він витирає сльози (Ішігуро, 2021, с. 26), може змістити ракурс сприйняття із суб'єктивованого на більш об'єктивізований.

Що стосується граматичної заміни, тобто заміни синтаксичної конструкції тексту оригіналу, яка відсутня або не характерна для цільової мови (Рум, 1992, р. 113), то в аналізованому перекладі її було використано досить часто. Переважно це стосувалося вживання: (а) незалежних дієприкметникових зворотів з прийменником: *She was holding something in front of her, with both hands crossed* (Ishiguro, 2009, р. 94)ю – *Вона тримала щось руками, схрестивши їх* (Ішігуро, 2021, с. 153); (б) об'єктних дієприслівникових конструкцій: *In answer to her question, I told her the toughest part for me was not being able to play my sax* (Ishiguro, 2009, р. 82)ю – *У відповідь на запитання Лінді я сказав, що найважче для мене – не мати змоги грати на своєму саксофоні* (Ішігуро, 2021, р. 134); (в) інфінітивів: *I thought he wasn't going to answer* (Ishiguro, 2009, р. 21). – *Спершу мені здалося, що він не відповість взагалі* (Ішігуро, 2021, с. 31); (г) об'єктних інфінітивних конструкцій: *He can't expect many of that tribe to survive!* (Ishiguro, 2009, р. 30). – *І розраховувати, що таких залишиться багато, нічого!* (Ішігуро, 2021, с. 47); та (ґ) суб'єктно-локативних кореляцій: *maybe Vittorio's thoughts were moving along the same lines* (Ishiguro, 2009, р. 14). – *в голові у Вітторіо снувалося, видно, щось подібне* (Ішігуро, 2021, с. 20).

4. ВИСНОВКИ І НАПРЯМИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Концептуальний і лінгвостилістичний аналіз збірки оповідань Кадзуо Ішігуро “Nocturnes: Five Stories of Music and Nightfall” в оригіналі та перекладі демонструє, що незважаючи на широке коло персонажів, у тому числі музикантів за фахом або вподобаннями головним об'єктом та домінантним ракурсом розповіді у цьому циклі оповідань є власне МУЗИКА, яка здатна вплинути на людину та її настрій і кризь призму якої зображено життя всіх персонажів збірки. Крім того, усі базові концепти твору та побудовані на їх основі концептуальні метафори (глобальні, локальні, або звичні, парадоксальні, дзеркальні та індивідуально-авторські, або ідіосинкратичні) так чи інакше пов'язані з концептом MUSIC/МУЗИКА, що на противагу назві збірки. особливо у її перекладі («Ноктюрни. П'ять історій про музику та смеркання») більшою мірою втілюють позитивні, мажорні, аніж негативні, «сутінкові» образи. Це підкреслюється і самим набором персонажів, у тому числі і музикантів. Домінантною концептуальною метафорою всіх оповідань збірки можна вважати дзеркальну метафору LIFE IS MUSIC – MUSIC IS LIFE, яка містить спільне підґрунтя для всіх інших концептуальних схем, визначених у статті, розгортаючись у глобальну метафору LOVE IS ENDLESS/INFINITE MUSIC OF OUR LIFE.

Аналіз українськомовної версії малої прози Кадзуо Ішігуро у плані форм відтворення образів персонажів-музикантів показав тенденцію до переважання в тексті перекладів граматичних трансформацій транспозиційного (перестановки слів, словосполучень і частин складнопідрядних речень) та субституційного планів, що свідчить про першочергову увагу до змісту шляхом добору відповідних форм на всіх текстових рівнях, у тому числі й синтаксичному.

Подальший аналіз формального і змістового втілення персонажних образів музикантів у творах Кадзуо Ішігуро та їх перекладах передбачає звернення до інших ракурсів їх актуалізації не лише у малій прозі письменника, а й у його романах, передовсім у романі “The Unconsoled”.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Афоніна І. Перекладацькі засоби відтворення жіночого мовлення у романі Данієлі Стіл «Дар». *Львівський філологічний часопис*. 2020. № 8. С. 7–13. <https://doi.org/https://doi.org/10.32447/2663-340X-2020-8.1>
- Бережна М. В. Ономастикон романів Дж. К. Ролінг циклу «Гаррі Поттер» в українському та російському перекладах: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2009. 19 с.
- Бока О. В. Власні імена як компресовані тексти-носії когнітивної інформації в українському та російському перекладах (на матеріалі казки Дж. Роулінг «Гаррі Поттер і орден Фенікса»). *Вісник Сум. держ. ун-ту. Сер. Філол. науки*. 2008. № 1. С. 15–19.
- Ішігуро К. Ноктюрни. П'ять історій про музику та смеркання / Пер. з англ. Андрія Маслюха. Львів:

Видавництво Старого Лева, 2021. 213 с.

- Потапова А. С. Відтворення стилістичних засобів у перекладі дитячої художньої літератури (на матеріалі українських, німецьких та російських перекладів творів Дж. К. Ролінг). Дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2011. 201 с.
- Ishiguro K. *Nocturnes: Five Stories of Music and Nightfall*. London: Faber and Faber, 2009. 240 p.
- Пым А. *Translation and Text Transfer*. Frankfurt-Main, etc.: Peter Lang, 1992. 341 p.
- Vorobyova O. Verbal holography, music, and emotions in Kazuo Ishiguro's *Nocturnes*. *Text – image – music: Crossing the borders. Intermedial conversations on the poetics of verbal, visual and musical texts*. Frankfurt am Main: Peter Lang. [Text – Meaning – Context: Cracow Studies in English Language, Literature and Culture: [Eds. E. Chrzanowska-Kluczevska, & W. Witalisz]. 2021. Vol. 19. P. 293–320. <https://doi.org/10.3726/b18012>

REFERENCES

- Афоніна, І. (2020). *Perekladatski zasoby vidtvorenja zhinochogo movlennja u romani Daniely Stil "Dar"* [Translation means of reproducing female speech in Danielle Steel's "The Gift"]. *L'vivs'kyi philologichnyi chasopys*, 8, 7–13. <https://doi.org/https://doi.org/10.32447/2663-340X-2020-8.1> [in Ukrainian]
- Berezhna, M. V. (2009). *Onomastykon romaniv Dzh. K. Roling cyklu "Gharri Potter" v ukrajinsjkomu ta rosijjskomu perekladakh* [Onomasticon of J. K. Rowling's Harry Potter novel cycle in Ukrainian and Russian translations]. *Avtoref. dys. ... kand. filol. nauk. Kyiv*. [in Ukrainian]
- Boka, O. V. (2008). *Vlasni imena jak kompresovani teksty-nosiji koghnityvnoji informaciji v ukrajinsjkomu ta rosijjskomu perekladakh (na materialy kazky Dzh. Roulingh "Gharri Potter i orden Feniksa")* [Proper names as compressed texts-cognitive information anchors in Ukrainian and Russian translations (A study of J. Rowling's "Harry Potter and the Order of the Phoenix")]. *Visnyk Sum. derzh. un-tu. Ser. Filol. nauky*, 1, 15–19. [in Ukrainian]
- Ishighuro, K. (2021). *Noktjurny. Pjat istorij pro muzyku ta smerkannja* [Nocturnes: Five Stories of Music and Nightfall]. Transl. from English by Andrij Maslyukh. Ljviv: Vydavnyctvo Starogho Leva. [in Ukrainian]
- Potapova, A. Je. (2011). *Vidtvorennja stylistychnykh zasobiv u perekladu dytjachoji khudozhnjoj literatury (na materialy ukrajinsjkykh, nimecjkjkykh ta rosijjsjkykh perekladiv tvoriv Dzh. K. Rolingh)* [Reproduction of stylistic means in the translation of children's fiction (A study of Ukrainian, German and Russian translation of J. K. Rowling's literary works)]. *Dys.... kand. filol. nauk. Kyiv*. [in Ukrainian]
- Ishiguro, K. (2009). *Nocturnes: Five Stories of Music and Nightfall*. London: Faber and Faber.
- Pym, A. (1992). *Translation and Text Transfer*. Frankfurt-am-Main, etc.: Peter Lang.
- Vorobyova, O. (2021). Verbal holography, music, and emotions in Kazuo Ishiguro's *Nocturnes*. In A. Pawelec, A. Shaw, & G. Szpila (Eds.), *Text – image – music: Crossing the borders. Intermedial conversations on the poetics of verbal, visual and musical texts* (vol. 19, pp. 293–320). Frankfurt am Main: Peter Lang. (Text – Meaning – Context: Cracow Studies in English Language, Literature and Culture: [Eds. E. Chrzanowska-Kluczevska, & W. Witalisz]). <https://doi.org/10.3726/b18012>

Olga Vorobyova, Oksana Deineko. Character of Musician in Kazuo Ishiguro's short stories and their Ukrainian translations.

This paper addresses the issue of musician's character in the short stories by Kazuo Ishiguro, a well-known British writer, and their translations into Ukrainian. The paper aims to define author-specific cognitive and stylistic features of construing the character of musician by depicting his/her verbal portrait, interpreting his/her behaviour, emotions, and actions through the lens of human personality. The analysis resulted in singling out and systematising a set of key concepts and conceptual metaphors, pertaining to the characters of musicians in Ishiguro's five short stories included in "Nocturnes: Five Stories of Music and Nightfall". Among these concepts are LIFE, LOVE, FRIENDSHIP, MARRIAGE, MUSIC, SUCCESS, CAREER, etc. Within the range of conceptual metaphors that find their manifestation in the texts under analysis prevail those, which are associated with various facets of life, love, and music. As a result, several kinds of conceptual metaphors were identified: global, e.g., LIFE IS MUSIC, conventionally used (local), e. g., MUSIC IS INSPIRATION, paradoxical, e.g., LOVE IS A FAREWELL, mirror-like, e. g., LIFE IS MUSIC – MUSIC IS LIFE, and the author's (idiosyncratic) ones, e. g., MUSIC IS A NIGHTFALL. Though recreating literary characters by other languages should embrace all textual levels, the musicians' verbal portraits in the Ukrainian versions of Ishiguro's short stories under study is mostly affected by their syntax. The choice of syntactical constructions is to a great extent determined by the personages' professional sphere as part of their respective cultural context. Thus, with regard to musicians' characters the stories under translation abound in grammatical transformations – transpositions: (i) word transposition; (ii) transposition of phrases and word-combinations; and (iii) transposition of elements within a complex sentence – and substitutions.

Keywords: character of musician; conceptual metaphor; literary translation; verbal portrait; grammatical transformations.

Received: November 01, 2022

Accepted: November 15, 2022